

С. М. Жуков

Донецький інститут залізничного транспорту

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ ЛЮДИНИ

У статті зроблено спробу розглянути різні аспекти творчості: засад, механізми життєдіяльності, структурну побудову, зв'язки з іншими поняттями та явищами у психологічному, філософському та педагогічному планах.

Ключові слова: творчість, основи креативності людини.

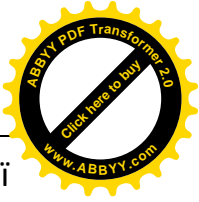
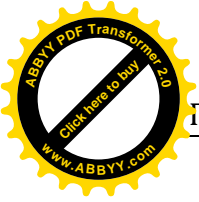
Постановка проблеми. Проблеми становлення творчої особистості, розкриття природи креативності, створення умов для творчої самореалізації людини тривалий час привертають увагу теоретиків, дослідників, педагогів-практиків. Велика практична значущість цієї проблеми та неможливість її розв'язання в межах окремих наукових парадигм стимулювали процес зближення та взаємозбагачення теоретико-експериментальних і концептуальних підходів на шляху створення єдиної теорії розвитку творчого потенціалу.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукових праць з проблем розвитку творчих здібностей (Г. Батищев, Д. Богоявленська, Л. Виготський, П. Кравчук, В. Швирєв та ін.) свідчить про те, що ґрунтовно розроблено окремі її аспекти, проте відсутні праці, в яких би творчі здібності, творча діяльність досліджувалися як цілісний феномен з урахуванням історико-генетичного фактора.

Багато таланту, розуму та енергії вклали в розробку педагогічних проблем, пов'язаних з творчим розвитком особистості дитини, відомі педагоги: А. Луначарський, П. Блонський, С. Шацький, Б. Яворський, Б. Асаф'єв, Н. Брюсова та ін. Спираючись на їх досвід, збагачений більше ніж піввіковим розвитком науки про навчання і виховання дітей, кращі педагоги на чолі з В. Шацькою, Н. Гродзенською, М. Румер, Г. Рошалем, Н. Сац та ін. продовжили теоретично і практично розвивати принцип творчого розвитку дітей та юнацтва.

Мета статті – розглянути головні підходи до розв'язання проблеми креативності у філософській, психологічній і педагогічній літературі – наукові погляди на визначення, критерії, джерела креативності, проаналізувати сутність провідних дефініцій, розглянути цю проблему з усіх боків.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, який вийшов на грань третього тисячоліття, відбуваються складні й багатогранні процеси в соціальному, економічному і духовному житті країн, націй, етносів, народів.

Формування нової соціально-економічної та політико-ідеологічної реальності прямо залежить від того, якою мірою ці процеси будуть пронизані стратегією творчо-синтезуючої діяльності, наскільки в них будуть панувати принципи гуманізму, здорової критичності, соціальної свободи, плюралістичності думок, високої моральної відповідальності.

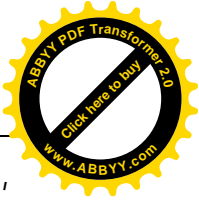
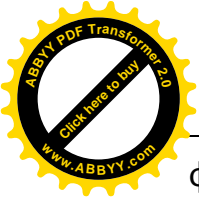
Творчість самою своєю суттю, внутрішньою логікою переплітається з такими проблемами, як свідомість, мислення, пізнання, критика, практика, передбачення, соціальний ідеал тощо. Саме феномен творчості разом із свободою, гуманізмом, миром, істиною, добром, справедливістю відноситься до феноменів сучасності, які, хоча і відомі дуже давно, але в наш час набувають нового змісту, нового значення. Таємниця цього феномену сягає своїм корінням у сиву давнину становлення та розвитку людських знань, культури, цивілізації.

Ставлення до проблеми творчості в різні часи було неоднозначним. Перші підходи, спроби силою розуму осягнути проблему творчості знаходимо вже у філософії Стародавньої Греції. Наприклад, Платон уважав, що в основі творчості є світова Душа. Узагалі в античності творчість розглядалася як наслідування природи. Творчість була вплетена безпосередньо в предметно-практичну діяльність. Праця ремісника піднімалася на рівень творчості.

У середньовічній філософії до творчості намітилося два діаметрально протилежних підходи: теологічний і логіко-гносеологічний. Спочатку домінував теологічний підхід, а ближче до епохи Відродження почав переважати логіко-гносеологічний.

Непересічні ідеї з проблеми творчості знаходимо в німецькій класичній філософії І. Канта, І. Фіхте, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха. З І. Канта починається нова сторінка не лише у філософії, а й у підходах до проблеми творчості. Він перший зрозумів неспроможність підходу, який убачав відповідність між уявленням і річчю, що знаходиться поза уявленням. У теорії пізнання І. Кант виходив з ідеї, що пізнання починається з досвіду. Спираючись на аналіз чуттєвого споглядання, розсудок, здібності, судження та розум, він розкриває творчу самодіяльність через продуктивну уяву і трансцендентальну аперцепцію, які є з'єднувальними ланками між чуттєвим і раціональним ступенями пізнання.

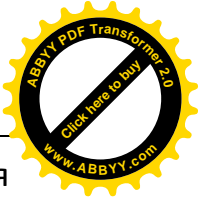
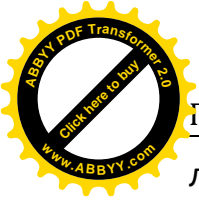
Незважаючи на те, що творчий процес у І. Канта – це «синтез апріорно заданих категоріальних структур та чуттєвого споглядання» [3, 44], він своєю

філософією дав значний поштовх до розвитку філософським ідеям І. Фіхте, Ф. Шеллінга, особливо Г. Гегеля. Найбільш глибоку розробку проблем творчості знаходимо у працях останнього. Його підхід до творчості можна умовно поділити на два хоч і тісно взаємопов'язаних, але до певної міри окремих зрізи: а) розробка проблем свідомості, гносеології, діалектичної логіки, діалектики взагалі; б) безпосередній аналіз теоретико-творчої проблематики в його лекціях з естетики. Г. Гегель у «Феноменології духу», «Лекціях з історії філософії», «Науці логіки» та інших розкриває культурно-історичні основи творчої рефлексії, процес творення нового знання, в якому кожний новий етап – новий категоріальний рівень («буття» – «сутність» – «поняття»). У своїх працях він аналізує стадії формування духовної культури: індивідуальну свідомість (свідомість, самосвідомість, розум); суспільну свідомість (мораль, освіченість, моральність); форми абстрактної свідомості (релігія, абсолютне знання). Творчу силу, здатність до творення Г. Гегель переносить у сферу абстрактного, позасвідомого, надприродного. Такою властивістю він наділив Абсолютну ідею, яка є «вічною творчістю, вічною життєвістю».

Повною протилежністю філософії І. Канта, І. Фіхте, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля в підході до проблем творчості є антропологічна філософія Л. Фейєрбаха. Визначальним у його концепції є зорієнтованість творчості на реальне буденне життя людини. Він розглядає творчість не лише в логіко-гносеологічному аспекті, а й прагне охопити її в єдності духовних (чуття, розум, душа) і життєвих явищ (воля, самоздійснення, потреба, енергія, потяги). Основою творчої діяльності є матеріально-чуттєва діяльність людини і природи. Процес творчості здійснюється через синтез чуттєвого буття, безпосередньо предметного світу, мислення, розуму. Синтезуючим началом, об'єднуючим універсальним фактором розуму і чуттєвого світу є людина. Таким чином, Л. Фейєрбах по-новому розглянув проблему сутнісних сил, обстоював ідею про органічний зв'язок творчості з діалоговою формою відносин між людьми. Подальший розвиток проблеми творчості дістали в діалектико-матеріалістичній філософії.

Плідні ідеї в історії теоретичної думки, яка охоплює дослідження питань творчості, залишили представники української філософії (Г. Сковорода, І. Франко). Г. Сковорода обстоював безмежні можливості людського пізнання, силу людського розуму і цінування часу, бо загублений той час, який не використано на навчання. Від природи в

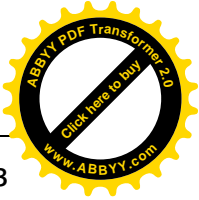
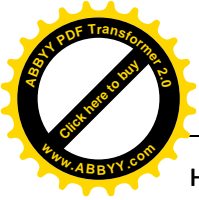
людині закладені великі творчі можливості. Потрібно створити умови для їх розквіту, для розвитку внутрішніх здібностей людини, її творчої самореалізації в будь-якій праці.

Особлива роль у становленні і розв'язанні проблеми творчості належить І. Франку. Так, він зосереджує свої дослідження на питаннях психології відкриття, ролі свідомого і неусвідомленого у творчому процесі, асоціативної діяльності як творчості, місця наукової критики в мистецьких процесах. Він привертає увагу до ролі суб'єктивного фактора у становленні творчого таланту. «Щира, доброзичлива підтримка, професійний підхід, запалення вогню творчої наснаги в душі і серці початківців є тими чинниками, які скорочують час становлення творчих індивідуальностей» [4, 17]. І. Франко наголошує на значенні навіювання у творчості. Творча особистість через наукові аргументи, поетичні форми, критику сугестує іншим певні думки, почуття, зображення. Хоча шляхи досягнення сугестування в кожному виді творчості різні, проте об'єднує їх творчий синтез.

Значну увагу проблемі творчості приділяли представники релігійної філософської думки Росії другої половини XIX – початку XX століття (В. Соловйов, М. Бердяєв). Вони утверджували ідею про людину як творця. У такому випадку людська сутність проявляється лише у творчості.

Сутність, природа творчості в теоретичній літературі тлумачиться неоднозначно. Так, словник В. Даля визначає поняття «творити» як «давати буття, створювати, виробляти, породжувати» [1, 27]. Творчість – діяльність, яка породжує щось нове, якого раніше ніколи не було. В. Енгельмейєр розглядає творчість як одну з фаз життя, рух від старого до нового. Він наділяє творчими функціями живу природу. Його послідовник Е. Блох поширює творчі функції і на сферу неживої природи.

Таким чином, з цього далеко не повного переліку визначень творчості чітко окреслюються два підходи до проблеми. В основу першого підходу покладено діяльність, яка спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей. Людська діяльність, активність, пізнання, психіка тощо – усе це внутрішня основа творчості. Суб'єктом творчості тут є людина, суспільство. Однак творчість не можна зводити до діяльності, яка дає щось нове. Адже людська діяльність дуже багатогранна: продуктивна, репродуктивна (орієнтована на відтворення того, що вже є), псеводіяльність. Отже, творчість не є синонімом діяльності і новизни. Щодо другого підходу, то тут природа творчості тлумачиться розширено, жива і нежива природа

наділяються творчими потенціалами. Фактично творчість ототожнюється з об'єктивним розвитком природи.

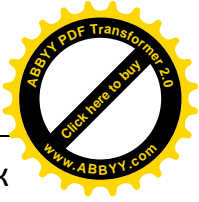
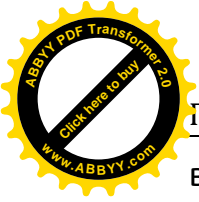
У період, коли значна частина наук працює над розв'язанням глобальних проблем, коли закладається матриця культури на наступне тисячоліття, на порядок денний ставиться необхідність аналізу специфіки філософії творчості.

Не лише в буденній свідомості, але і в науковій літературі широко поширене визначення творчості не за процесуальною стороною – механізмом, а за результатом – продуктом. Визнаючи це, психологи не рефлектують, що визначення творчості за критерієм створення нового – це визначення творчості за її феноменологією, лише за її проявами. При цьому, звичайно, не можна нічого стверджувати про її природу і механізми. Водночас варто пам'ятати, що феноменологія творчості настільки широка, наскільки неоднорідна. Одні вчені, окреслюючи сферу творчості, вважають, що вона характеризує лише соціально значущі відкриття. Інші вказують на творчий характер тих відкриттів, які здійснює людина для себе. Треті проводять межу за ознакою алгоритмізації діяльності.

Відсутність наукової диференціації феноменології творчості призводить до того, що визначення «творчий» застосовують майже до всякого процесу діяльності, крім вузького кола автоматичних дій.

Подібно до того, як суспільні науки у своїх перших кроках шукали для пояснення складних явищ їх матеріальний носій, так і психологія для пояснення природи творчих здібностей використовує поняття психічної енергії як їх матеріального носія (Ч. Спірмен, З. Фрейд, А. Лазурський та ін.).

Вузлові проблеми теорії творчості (природа творчості і категорії творчої діяльності, методи дослідження, процеси творчості, творчі здібності і якості особистості), які пізніше стали традиційними, уперше намітилися у філософсько-лінгвістичних працях О. Потєбні та його учнів Д. Овсянико-Куликовського і Б. Лезіна, яких Я. Пономарьов назвав «піонерами психології творчості» [4, 11]. Увесь процес творчості вони поділяли на стадії праці, несвідомої роботи і натхнення. Праця при цьому потрібна для наповнення сфери свідомості змістом, який потім переробляється несвідомою сферою. Несвідома робота зводиться до відбору. «Але як ця робота здійснюється, не можна судити, це таємниця, одна із семи світових загадок; можна лише з впевненістю зауважити, що ця робота носить характер закону найменшого опору сил, в силу якого

вибирається винятково типове» [4, 269]. Натхнення є не що інше, як «перекладання» з несвідомої сфери у свідомість уже готового висновку.

Своєрідне розуміння творчості викладене у працях В. Бехтерева, який розглядав її з рефлексологічної точки зору. Творчу ситуацію-проблему автор трактує як подразник. Власне творчість звідси є не що інше, як реакція на такий подразник. У своєму продуктивному вираженні вона виступає як результат кінцевого вираження цієї реакції або певної сукупності рефлексів.

Уже в ранніх дослідженнях, присвячених проблемі творчості, виділення стадій творчої діяльності та їх класифікація посідають центральне місце. Б. Лезін виділяв стадії: 1) праці; 2) несвідомої роботи; 3) натхнення. Згідно з П. Енгельмейером, процес роботи винахідника варто поділяти на такі акти: 1) бажання (інтуїція і бажання, виникнення задуму); 2) знання (знання і роздуми, вироблення схеми чи плану); 3) вміння (конструктивне виконання винаходу). Ф. Левінсон-Лессінг, розглядаючи наукову творчість, вважає, що її процес сумується із трьох елементів: «1) накопичення фактів шляхом спостереження і експериментів; 2) виникнення ідеї в фантазії; 3) перевірка і розвиток ідеї» [3, 44].

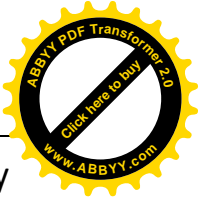
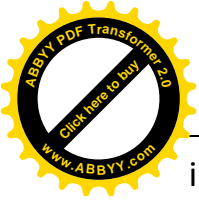
У пізніх дослідженнях класифікації отримують більш диференційовані форми. Так, П. Якобсон процес творчої роботи поділяє вже на сім стадій: «період інтелектуальної готовності, бачення проблеми, зародження ідеї – формулювання задачі, пошук рішення, отримання принципу винаходу, перетворення принципу в схему, технічне оформлення» [4, 25].

Я. Пономарьов розглядає творчий акт як «включений у контекст інтелектуальної діяльності за схемою:

- перша фаза (свідома робота) – підготовка – особливий діяльний стан як передумова інтуїтивного осягнення нової ідеї;
- друга фаза – дозрівання – несвідома робота над проблемою, інкубація спрямовуючої ідеї;
- третя фаза (перехід несвідомого у свідомість) – натхнення – внаслідок несвідомої роботи у сферу свідомості надходить ідея щодо рішення, спочатку гіпотетично, як принцип, задум);
- четверта фаза (свідома робота) – розвиток ідеї, її кінцеве оформлення та перевірка» [4, 27].

В основу виділення фаз творчого процесу в теорії творчості Я. Пономарьова покладений експериментально досліджений факт переходу від свідомо організованих, логічно обґрунтованих пошуків до

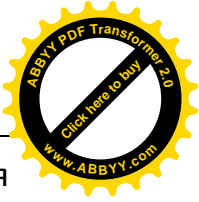
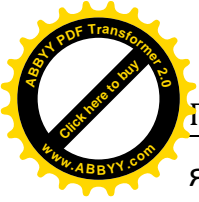

інтуїтивного розв'язання проблеми або поставленого завдання. При цьому засіб вирішення спочатку не усвідомлюється, а зміст ніяк не пов'язується зі змістом попередніх пунктів. На наступних фазах процесу творчості відбувається еволюція рішення, знайденого інтуїтивним шляхом, у таке, що логічно завершується та усвідомлюється за своїм результатом.

Я. Пономарьов, спираючись на праці С. Грузенберга, розглядає різні напрями теорії творчості: філософські, психологічні, інтуїтивні. Учений, аналізуючи різні її визначення, доходить висновку про те, що, незважаючи на різноманітність уявлень про творчість, багато дослідників (А. Батюшков, В. Бехтерев, П. Енгельмайер, А. Матейко, В. Савич та ін.) уважають цю проблему комплексною. Я. Пономарьов установив зв'язки творчості із психічними якостями особистості, проаналізував структуру її психічного механізму та визначив цей феномен як «механізм розвитку», «взаємодію, що веде до розвитку» [4, 33]. Отже, у процесі творчості реалізуються творчі можливості особистості й відбувається їх розвиток; перебіг процесу творчості впливає на результат, який виражається не тільки предметно, а й у зміні самого її об'єкта. Крім того, творчі можливості особистості реалізуються у процесі життя людини, у результаті її самоутвердження – через самовираження й саморозвиток (Л. Сохань, В. Тихонович, В. Шинкарук, О. Феоктистова). При цьому під творчим самовираженням розуміють здатність людини будувати внутрішній світ, своє світовідчуття, саму себе у цьому світі. Предметом життєтворчості виступає сам суб'єкт діяльності, який ставить перед собою мету й добивається її здійснення.

«І на сьогодні не існує вичерпного визначення поняття «творчість», хоч спроби дати таке визначення філософи, психологи, педагоги і представники інших наук зробили неодноразово. У найбільш загальному вигляді творчість визначається як «механізм продуктивного розвитку» (Я. Пономарьов); «випадкова асоціація, ефект перетину подій, які раніше не пов'язувалися» (Б. Кедров); «необхідна умова розвитку матерії, утворення її нових форм, разом з виникненням яких змінюються і самі форми творчості» (Г. Батіщев); «всезагальна характеристика людини, в якій виражається суспільно перетворююча сутність людського ставлення до світу» (Г. Давидова)» [3, 67].

Більшість учених сходяться на думці про те, що у творчому процесі обов'язково задіяні як інтелектуальні, так і емоційні процеси, хоча сам механізм «народження» творчого досі залишається не вивченим. Так, згідно з ученням Т. Рібо, усі форми творчості вимагають включення емоцій

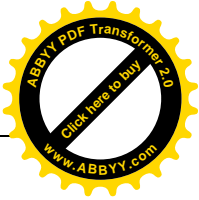
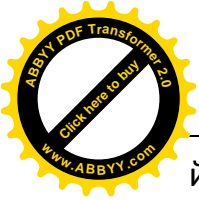

як збудників цього процесу та знань, необхідних для його втілення. Для народження нового необхідне співіснування емоційності і тверезості розуму. Самі можливості до творчої діяльності у людей не однакові в різні вікові періоди. У контексті з'ясування природи та механізмів творчості у дитячому віці цікавим є психопедагогічний підхід Е. Стоунса. У своєму вченні він трактує творчість учня як «самостійне розв'язання проблеми без допомоги вчителя, формування в особистості вміння вирішувати проблеми, яке тотожне формуванню її творчих здібностей» [1, 76].

У процесі пошуку закономірностей та специфіки творчого прояву особистості спостерігається тенденція до поступового зміщення центру психолого-педагогічних досліджень від діяльнісно-центрованої до особистісно-центрованої проблематики: діяльнісні концепції дещо поступаються концепціям особистості. Це пов'язують з проблемами гуманізації освіти в цілому, із заміною авторитарної парадигми навчання на особистісно орієнтовану. Під час з'ясування джерел та механізмів творчості, внеску окремої людини у культуру діяльнісний підхід виявляє свою принципову обмеженість. Унікальність особистості, провідна роль підсвідомого у творчих актах не можуть бути пояснені лише за допомогою понять, які виведені у теорії діяльності (О. Леонтьєв). Саме визначення творчості як створення чогось принципово нового, як індивідуальний внесок у соціокультурний простір передбачає переважну детермінацію цього процесу з боку суб'єкта. На думку С. Смирнова, «у сфері творчості діяльнісний та особистісний підходи стикаються досить драматично, а інколи навіть протиставляються один одному. Діяльнісному підходу відводиться важлива, але все ж таки допоміжна роль під час аналізу природи творчого акту та методів його стимулювання» [3, 163].

Хоча творчість і сьогодні є загадковим явищем для науки, але деякі її загальні особливості, ознаки та характеристики вже відомі. Особливий інтерес у контексті проблеми вивчення основ творчого вияву особистості викликають фактори, які здатні відчутно впливати на інтенсивність творчості. Дослідники психології творчості єдині у думці, що для початку творчого процесу необхідна проблема, тобто мета та відсутність відомого способу її досягнення. Таким чином, прагнення до чогось та відсутність можливості цього досягти сприяють самостійному пошуку шляхів розв'язання проблеми. Проте відсутність чогось не є достатньою умовою для творчості, для творчості необхідно здійснити мрію у житті, що вимагає

й навичок, й працелюбства, й наполегливості.

До найважливіших факторів, що активізують творчий потенціал людини, відносяться:

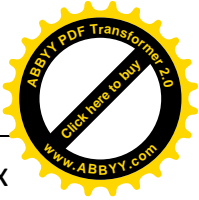
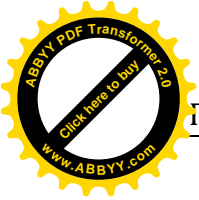
- життєвий досвід особистості;
- час, який необхідний для «народження» самої творчої ідеї;
- певний стан людини (що досить часто використовується в арт-терапевтичних технологіях);
- наявність інтенсивних емоційних переживань (наприклад, любов, образа, гнів тощо);
- соціально-культурне середовище, в якому знаходиться людина «тут і зараз».

Творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Творчість має психологічний аспект: особистісний і процесуальний. Вона має на меті наявність в особистості знань, умінь, навичок, насамперед здібностей; тут також важливі: уява, інтуїція, образне мислення, а також потреби в самоактуалізації, в розкритті своїх творчих можливостей. Для творчості необхідна емоційна та розумова активність. Активність – це інтенсивність й об'єм взаємодії людини з навколишнім середовищем. У психології активність виступає у співвіднесенні з діяльністю, виступаючи як динамічна умова її становлення, здійснення, видозмінення. Активність тісно пов'язана з темпераментом особистості, її інтелектом, а також з інтересами, прагненнями, потребами, можливостями, здібностями та ін.

Аналіз проблеми розвитку творчих здібностей переважно буде визначатися тим змістом, який ми будемо вкладати в це поняття. Дуже часто у повсякденній свідомості творчі здібності ототожнюються зі здібностями до різних видів художньої діяльності, з умінням гарно малювати, складати вірші, писати музику та ін. Що таке творчі здібності насправді? Для успішної творчої діяльності необхідні здібності, схильності, обдарованість до цієї діяльності.

Розвиток дітей з ознаками обдарованості є соціальним феноменом і служить об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема психології та педагогіки. З обдарованості та здібностей починається талант, обдарованість є першою ознакою геніальності.

Для психолого-педагогічного забезпечення розвитку дітей з ознаками обдарованості слід розв'язувати низку пріоритетних проблем:

1) для обдарованих дітей характерна двоякість і суперечливість їх психологічного обличчя. В інтелектуальному і моральному відношенні вони випереджають однолітків іноді на кілька років, в емоційному та фізичному розвитку – знаходяться в межах вікової норми або навіть відстають від свого віку. Такий дисбаланс призводить до того, що, з одного боку, дорослі ставлять завищені вимоги до рівня самостійності дитини та її емоційної сфери, тобто сприймають її (дитину) повністю як дорослого. З другого боку, саму дитину може налякати таке розходження та породити в ній відчуття безпомічності;

2) низька самооцінка обдарованої дитини може стати наслідком почуття незадоволення, прагнення до досконалості, критичного ставлення до власних досягнень, притаманних обдарованим дітям. Крім того, такі діти часто ставлять перед собою завищені, нереальні цілі і дуже переживають у випадку неможливості їх досягнення. Через особливості нервової системи їм притаманна підвищена емоційна чутливість;

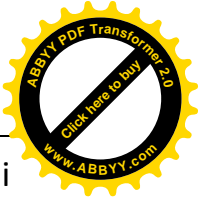
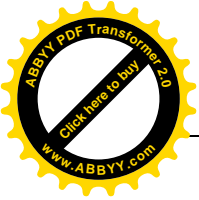
3) у процесі навчальної діяльності в обдарованих дітей може виникнути нелюбов до школи. Такі якості мислення дітей, як швидкість, гнучкість, точність й оригінальність іноді сприймаються вчителями як відхилення. Тому дитина більшу частину заняття сумує або маскує свій рівень розвитку;

4) у своєму соціальному розвитку обдаровані діти набагато випереджають однолітків. Унаслідок цього обдаровані діти здаються занадто самостійними та незалежними, що може спричинити виникнення проблем у спілкуванні їх як з однолітками, яким незрозуміла така поведінка, так із педагогами, які не звикли до самостійності та незалежності дітей;

5) подолання психологічної ізоляції дітей.

Саме люди творчого злету порушують інертність суспільства, здійснюють реформування, а то і злом того, з чим суспільство зжилося, що для нього стало звичним, стабільним. Реформатори – це особистості творчого ґатунку, провидці бачать нові шляхи розвитку суспільства, науки, культури, виступають за реалізацію своїх ідей, планів. Кожний наступний виток людського прогресу – це згусток енергії, розуму, почуття, волі творчих особистостей.

Методологічною парадигмою сучасної діяльності людини має стати творчість, що пояснює її місце у структурі діяльності, тому її значення повинно зрости.

Творче начало породжує в дитині живу фантазію, живу уяву. Уяві старших дошкільників з часом притаманний дедалі більш активний характер, у них розвивається здатність до творчої діяльності. Творчість за своєю природою базується на бажанні зробити щось, що до тебе ще ніхто не робив, або хоча б те, що до тебе існувало, зробити по-новому, по-своєму, краще. Іншими словами, до прогресу, до досконалості і, звичайно, до прекрасного у найвищому і найширшому розумінні цього поняття. Ось таке творче начало виховує в людині мистецтво, і у своїй функції воно нічим не може бути замінено. За своєю дивовижною здатністю викликати в людині творчу фантазію воно, безперечно, займає перше місце серед численних елементів, які утворюють складну систему виховання людини. А без творчої фантазії не зрушити з місця ні в одній галузі людської діяльності. Це передусім боротьба з рутинною: ні один день не повинен бути схожий на інші.

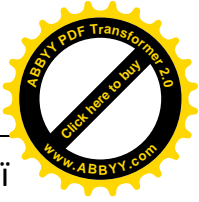
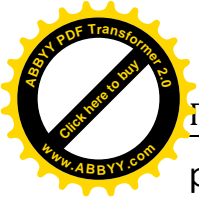
Перші паростки творчості можуть з'явитися в різноманітній діяльності дітей, якщо для цього створені необхідні умови. Від виховання залежить успішний розвиток таких якостей, які в майбутньому забезпечать участь дитини у творчій праці.

Головне завдання виховання – сформувати у кожної дитини загальну спрямованість на творчу працю, підвести її до межі духовного вибору інтересів і потреб.

Психологічні та педагогічні дослідження, а також практика дитячих садків доводять, що початок розвитку творчих здібностей дітей припадає на дошкільний вік, коли змінюється характер їх діяльності порівняно з раннім дитинством.

У дитячих садках та початковій школі дітям притаманні більш яскраво виражені творчі здібності, ніж у дітей старшого віку. Це свідчить про те, що соціальні умови, у тому числі шкільні і садкові, можуть бути сприятливі і несприятливі для творчого виховання.

У садку і молодших класах стають не перешкоді зайва зарегламентованість, жорстка дисципліна, рутинний режим, у результаті чого різко подавляється, власне, творча здібність. У старших класах рутинний режим подавляє інтелектуальну активність і разом з тим творчу продуктивність, яку спрощено можна розглядати як творчу здібність, помножену на інтелектуальну активність. За правильного навчання творчість дітей досягає відносно високого рівня. У дошкільному віці закладаються основи творчої діяльності дитини, які проявляються в

розвитку здібності до задуму та його реалізації, у вмінні комбінувати свої знання й уявлення, у правдивій передачі своїх почуттів.

Цікаві думки про здібності дітей до творчості висловлюють діячі мистецтва. К. Станіславський радив акторам учитися у дітей, гру яких завжди вирізняє віра і правда. Поет П. Антокольський стверджував, що всім дітям притаманна обдарованість у певній галузі мистецтва. Дитяча обдарованість проявляється у спостережливості дітей і в точному відмічанні ними схожості та характерних рис, у гострому музичному слуху, в незвично розвиненому інстинкті наслідування.

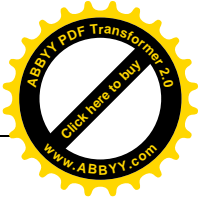
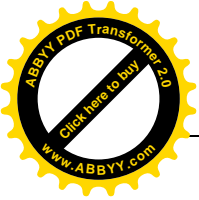
Дитяча творчість заснована на наслідуванні, яке слугує важливим фактором розвитку дитини, зокрема її художніх здібностей. Завдання педагога – розвивати творчі здібності дітей до наслідування, прищеплювати їм вміння і навички, без яких неможлива творча діяльність, виховувати у них самостійність, активність у використанні цих знань і вмінь, формувати критичне мислення, цілеспрямованість.

Ігрова творчість розвивається під впливом виховання і навчання, її рівень його залежить від набутих знань і вмінь, від сформованих інтересів дитини. Крім того, у грі з особливою силою проявляються індивідуальні особливості дітей, які також впливають на розвиток творчого задуму.

Гостра необхідність озброєння сучасного педагога ефективними методиками і технологіями створення умов для творчого самовиявлення учасників педагогічного процесу обумовила теоретико-практичне обґрунтування та введення в сучасний навчально-виховний процес новітніх педагогічних технологій.

Висновки. Для дитячої творчості необхідне стимулювання активної діяльності і творчого ставлення до справи. Рекомендовано, щоб дитина робила якомога більше маленьких відкриттів, у неї повинно бути бажання творити, побудником чого була б творча ситуація – проблема, позитивна інтрига, що породжує натхнення. Тобто проблема творчості – це проблема комплексна і не може розв'язуватися у межах однієї науки.

Для творчості важливими є як специфічність соціально-культурного середовища, так і індивідуальні особливості кожної окремої людини. Значення творчості у сучасній діяльності та житті людей буде зростати. Необхідно спрямувати зусилля на виховання та навчання творчого підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базиленко Л. И. Заметки о творчестве / Л. И. Базиленко // Обдарована дитина. – 2005. – № 7.
2. Белозерцев В. И. Проблема технического творчества как вида духовного производства / В. И. Белозерцев. – Ульяновск : Приволжское кн. изд-во, 1989.
3. Давидова Г. А. Творчество и диалектика / Г. А. Давидова. – М., 1976.
4. Клименко В. В. Психологія творчості : навч. посіб. / В. В. Клименко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006.

РЕЗЮМЕ

С. М. Жуков. Психолого-педагогические и философские основы становления креативности человека.

В статье предпринята попытка рассмотрения разных аспектов творчества: основ, механизмов жизнедеятельности, структурного строения, связи с другими понятиями и явлениями в психологическом, философском и педагогическом планах.

Ключевые слова: творчество, основы креативности человека.

SUMMARY

S. Zhukov. The psychological and pedagogical and philosophical bases of human creativity development.

In the article the attempt is made to consider creation from many sides: basis, the mechanisms of life, structure, connections with other concepts and phenomena in psychological, philosophic and pedagogical senses.

Key words: creation, the basis of human creativity.

УДК 612.821

О. І. Іванова, Л. М. Басанець, А. О. Пащенко
Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка;
Ю. І. Свідлов, В. М. Процьайло
Сумський ліцей з посиленою
військово-фізичною підготовкою

ДИНАМІКА ПСИХОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ УЧНІВ ВІЙСЬКОВОГО ЛІЦЕЮ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

У статті наведено результати дослідження деяких показників розумової діяльності учнів ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою. Динаміка більшості психофізіологічних параметрів протягом першого року навчання ліцеїстів свідчить про достатньо високу продуктивність їх розумової діяльності, що забезпечується значним напруженням адаптаційних механізмів з проявами ознак вираженого стомлення.

Ключові слова: навчальний процес, розумова працездатність, увага, емоційний стан учнів ліцею, адаптація до навчання.

Постановка проблеми. За сучасних умов рівень фізичного розвитку і стан здоров'я підростаючого покоління як фактор, який у перспективі визначає трудовий, інтелектуальний, репродуктивний та оборонний потенціал держави, заслуговує на особливу увагу суспільства. Негативні тенденції, що спостерігаються останнім часом стимулюють пошук нових ефективних організаційних форм навчальної діяльності, особливо в системі середньої спеціальної освіти. Поряд з традиційними навчальними закладами